

ОСОБЛИВОСТІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 1785-1917 рр.

В цілому, можна говорити, що південноукраїнські землі, приблизно з кінця XVIII ст., приєдналися до основної української етнічної території. З цього часу єдино правомірною стає його назва – Південна Україна, в якій темпи урбанізації, модернізації, торгівельно-промислової діяльності та фінансового зростання проходили швидше ніж, в інших регіонах України та Росії і під цими впливами модернізувалося як побутове, так і муніципальне життя, а про традиційний уклад згадували, коли необхідна була подорож до родичів в інші регіони.

Протягом кінця XVIII – початку XIX ст. на Півдні України відбулась доволі болісна низка адміністративно-територіальних змін, які завершилися на початку XIX ст. із поділом на Катеринославську, Херсонську, Таврійську губернії із штучним їх об'єднанням у Новоросійське та Бессарабське генерал-губернаторство [1, с. 72-85].

Реформа початку XIX століття підвела підсумок у формуванні повітового ділення [2, с. 65] та створення регіональної ідентичності. Повітовий розподіл Катеринославської, Херсонської та Таврійської губерній вводився відповідно до «Установлень щодо управління губерніями» 1775 р. Хоча південноукраїнські губернії й увійшли в адміністративно-територіальному відношенні до загальнодержавної системи управління, вони не були прикладом централізовано-уніфікованого управління. На території Півдня України розмістили найбільшу кількість градоначальств, Луганський гірничий округ, округи козачих військ, колонії іноземних, єврейських поселень і хліборобів, громади вільних матросів, військові поселення. Ряд відомств взагалі не був підлеглим губернській адміністрації. Певні відомства були лише формально підлеглі адміністрації, оскільки мали власне особливе керівництво й у своїй діяльності мали права самоврядування. Міста підкорялися не тільки цивільному відомству, а ще й військово-морському та різним галузевим відомствам міністерств.

Адміністративно-територіальний устрій, який отримала Південна Україна, значно різнився від загальнодержавних стандартів, вирізнявся особливою складністю й запутаністю, навіть для сучасників. Відомо багато прикладів, коли в системі підпорядкування виникало безліч проблем і плутанини. Автор вважає, що головним напрямом політики російської влади був шлях на оновлення імперії, а централізація та уніфікація управління була одними з методів цієї модернізації, яка повністю не вдалась.

Уніфікацію та централізацію можна прослідкувати передусім за зовнішніми ознаками: однакові назви адміністративних і самоврядних інститутів влади на місцях, єдиний штат працівників, приблизно однакові території губерній і кількість населення, але внутрішні стилі управління українськими, білоруськими, російськими губерніями різнилися, так само, як і особливості підпорядкування відомств. Відмінності зумовлювалися внутрішньою специфікою управління, культури, відношенням до обов'язків, до регіону, який відрізнявся від інших. Південь України виявився «етнічним казаном», в якому змішалися мовні, релігійні, соціальні, національні уявлення і ціннісні орієнтації. У багатьох описах XIX ст. ставився акцент на винятковості власного краю, який був для місцевого населення найкращим.

Таке ставлення сприяло поширенню регіональної ідентичності, а тому місцеве населення вважало себе не частиною універсального уніфікованого єдиного державного організму, а представниками окремого краю і пишалось саме власним регіоном, краєм, містом, а не тим, що були підлеглими Російської імперії.

Про ідентифікацію, на думку Є. Рябініна [3, с. 228-331], можна говорити на кількох рівнях:

- а) регіональному – усвідомлення себе як суспільства, яке проживає в одному регіоні;

- б) національному – коли відбувається ідентифікація себе як громадянина певної країни;
- в) континентальному – самоідентифікація себе як мешканця певного континенту;
- г) цивілізаційному – коли жителі ідентифікують себе представниками певної цивілізації.

Так, в дійсності, можна погодитись із тим, що для Півдня України характерні такі ідентифікаційні конструкції на регіональному рівні, як – Полуденний край, Степова Україна, Таврійський край та інші назви як відзначення найкращого та найпривабливішого в усіх відносинах, який ніколи не сприймався провінційним, на відміну від, наприклад, білоруських губерній. У цивілізаційно-континентальному аспекті мешканці Півдня України обрали для себе кілька напрямів розвитку одночасно: національний, європейський і російський. Хоча в південноукраїнських реаліях цей перелік не був остаточним, і тому автор хоче додати ще 2 напрями регіональної ідентифікації, які наповнювали цей регіон:

- д) крайовий – усвідомлення себе як груп людей окремих місцевостей із власними цінностями й соціальними правилами поведінки, необхідним рівнем культури (наприклад, мешканці Донбасу, Херсонщини, Одещини, Криму);
- е) міський – ідентичність (патріотизм), розуміння себе населенням окремих міст із власним устроєм, самоврядуванням, благоустроєм, господарством. У кожному місті Півдня України міське самоврядування у власних звітах набирало таку сукупність даних, які в найпривабливішому вигляді характеризували власне місто з необхідним добором інтересів, котрі потрібно було захищати й розвивати.

Регіональна ідентичність місцевого населення Півдня України спиралася на іноді надмірне звеличення досягнень свого краю. Місцеві мешканці, вважаючи свій регіон кращим, красивішим, героїчнішим (військові ще в кінці XVIII ст. постійно звеличували факт приєднання краю військовим шляхом [4, с. 8-10], у подальшому Кримська війна додала героїки регіону, хоча вона була програшна, а в органи міського самоврядування в перші роки після війни її учасники обиралися в Катеринославі, Олександрівську, Сімферополі, Севастополі та інших [5, с. 68]), торговельно та промислово розвинутішим, ніж інші регіони, і називали пафосно – «Полуденний край». Власні інтереси, цінності та моделі поведінки завжди вважалися кращими.

Ідейно ідентичність визначалася як «єгоцентризм», внутрішнє усвідомлення себе як члена найкращого й найвиразнішого регіону або міста. Особливо яскраво це виявилось на прикладі Одеси, навколо якої всі інші міста провінціалізувалися і вважалися просто селами. Звідси формувалася уявна ідентичність себе як особливого центру навколо сільської місцевості, а у мешканці Криму постійно доводили свою зверхність над жителями материкової частини Таврійської губернії, стверджуючи, що навіть освіта в Криму краща та економічний розвиток [6, с. 52-86].

В умовах південноукраїнського регіону найбільш сильними прагненнями для багатьох переселенців були такі: отримати свободу, розпочати «нове життя» (більш краще та заможне), розвивати комерцію, підприємництво, отримати нові землі тощо. Тому специфіка регіональної ідентичності виходила з самих умов людського буття в освоєнні нового регіону й зумовлювалася необхідністю спільного та мирного співжиття. На побутовому рівні це визначалося прагненням до модерного життя та пориву із власне традиційним укладом життя, коли потягу до традицій вистачало лише для відвідань родичів або церкви.

Загальну регіональну ідентичність можна поділити на міську та крайову, що знайшло вираження у закріпленні в уявленні про певне місто чи місцевість певних стереотипів. Так, наприклад, в описах XIX ст. за Херсонщиною, Миколаївщиною, Одещиною затвердився ідентифікований статус краю сільського господарства, торгівлі, бізнесу, комерції, підприємництва [7, с. 96], за Донбасом – промисловості [8, с. 173], мешканці Криму завжди вихвалялися красотою природи та туризмом [], що дало змогу більшою

мірою займатися міськими водогонами та каналізацією[9, с. 5-76]. Причому материкова частина Таврійської губернії завжди відділялася від півострівної. За Кримом завжди зберігалася першість за всіма ознаками та критеріями, а материкова частина завжди була більш подібною в своїй ідентичності до Херсонської та Катеринославської губерній, оскільки до Криму вона належала більш штучно адміністративно, ніж ідейно.

Крайова ідентичність своєю чергою призвела формування міської ідентичності або «міського патріотизму», який віддзеркалював місцеві пріоритети в комерції, підприємстві, торгівлі, промисловості, туризмі. За ціннісними орієнтаціями міські мешканці відокремлювали своє місто від іншого, і за містами закріплювалися певні кліше-стереотипи, які їх відрізняли, наприклад: «Благополучний град Херсон» або колиска Чорноморського флоту, адміралтейський центр Миколаїв, Одеса – Південна перлина, кожне місто Катеринославської губернії брало за основу галузь промисловості, Севастополь – місто героїчної слави. Міське самоврядування підсилювало й розвивало такі настрої в необхідному руслі. Так, наприклад, херсонське самоврядування завжди вважало себе конкурентом Миколаєва [10, с. 5-15], одеське відзначало свою пріоритетність не тільки в регіоні, а й у державі, міста кримського півострова протиставлялися материковим [11, с. 3, 12, с. 95]. Кожне громадське управління ототожнювало себе й місто як окрему, самостійну інституцію, не подібну до іншої, і різними методами відстоювало інтереси власного міста.

У кожному муніципальному звіті акцентувалася увага на окремих формах проведення господарства, при цьому власним досвідом не поспішали ділитися з іншими міськими структурами. Міські мешканці ідентифікували себе з власним містом, з певними ціннісними орієнтаціями та розглядали міське самоврядування не загалом як систему, а як окремий представницький орган кожного міста, привласнюючи назви «наше самоврядування», що стосувалося лише органу громадського управління кожного окремого міста з власними побажаннями, критеріями оцінки муніципальних діячів, уподобаннями до обранців. Зазначимо, що в містах Півдня України поширилася назва для депутатів і міських голів – «батьки міста», які, акцентуючи увагу на особливостях самоврядування власного міста, створювали своєрідні групи підтримки: «марченківці», «блажківці», «беккерівці» тощо. Міські депутати муніципалітетів своєю чергою намагалися бути прикладами лише для власних мешканців, а критикуючи самоврядування, не виходили за межі власного міста [11, с. 3, 12, с. 95].

Міський патріотизм склався в містах Півдня України як вияв відображення кращого розвитку рідного міста, який ставав обов'язковим об'єднуючим фактором, що віддзеркалював пріоритети й можливості кожного міста й надавав можливість самостійної організації управління, самоврядування, комерційності й господарської активності, релігійної і національної толерантності, захисту міських інтересів у сферах торгівлі, промисловості, будівництві шляхів сполучення, фінансів, промисловості тощо. Згодом міський патріотизм призвів появу «параду міських громад», які на рівні південноукраїнського регіону показали себе не безмовною більшістю в межах аристократично-бюрократичної держави, а доволі активним учасником вирішення самоврядних проблем і формування поглядів на розвиток власного міста. До побудови громадянського суспільства вони ще не дійшли, але перед центральною владою не «втратили обличчя», і саме з південноукраїнських міст найбільше лунало більше висловлювань про реформування, перебудову міського самоврядування на принципах громадськості й автономії, а діячі Півдня України ставали активними учасниками різних комісій та комітетів із реформування [13, с. 246]. Такі погляди згодом вплинули на формування регіональних і міських рухів, а потім і сепаратистських тенденцій, як вияв невдоволення існуючими порядками й неможливістю вирішити місцеві проблеми через центр, хоча багато мешканців міст виступали й за збереження традиційних російських норм самоврядування [14, с. 8].

Цілком можна погодитися із думкою Г. Коржова [19, с. 38-51] про те що, своєрідною була ситуація з міською ідентичністю у містах Катеринославської губернії, оскільки, на відміну від інших, у них все життя залежало від промислових підприємств, яким належала і земля, і житловий фонд, і вся активність була можлива лише за їх дозволом. Тому і міське самоврядування, і населення не брали участі в муніципальній діяльності та не були зацікавлені в наведенні ладу в містах. Тим більше, що культ промисловості зводив нанівець усі інші цінності, а тому муніципалітети могли спокійно відноситися до того, що навіть не всі вулиці в містах поймаєновані, замощені, і не скрізь проведені водогони та каналізація. Громадські управління не пережили етапу піднесення свідомості, а виробилися патронально-клієнтські форми співіснування. Хоча, слід відмітити, що до 1870 р. міста Катеринославської губернії мало чим відрізнялися, в промисловому відношенні, від інших міст Півдня. Була приблизно однакова кількість фабрик і заводів з однаковими напрямками виробничої діяльності, а особливо бурхливий і революційно-швидкий розвиток промисловості відбувся лише в другій половині XIX ст.

У міському середовищі Херсонської губернії перемиг культ торгівлі, підприємливості, майже все життя вирувало навколо портів або торгівельних пунктів. У містах Кримського півострова домінували думки про красоти природи, що формувало досить зневажливе ставлення до інших регіонів і виділення Криму на перше місце серед інших, що згодом сприяло поширенню культу туризму. Кримські муніципалітети завжди стояли на позиціях винятковості кримського півострова та його мешканців, тому в діяльності міського самоврядування на досить високому рівні була вироблена регіональна культура управління та містечковість сприйняття дійсності, а стратегічність загального громадського міського розвитку ніколи не була їх сильною стороною, завжди знаходилися вузькі стереотипи, за які трималися самоврядні структури й міське населення.

Таким чином, на думку автора, повної універсалізації не відбулось. За адміністративно-територіальним поділом Російська імперія становила конгломерат 12 різних регіонів, які мали власні історичні традиції та внутрішню самотутність. Всі наявні в державі губернії, з метою централізації управління та виділення індивідуальних особливостей, були згруповані у 12 регіонів:

1) центральні (Московська, Тверська, Смоленська, Калузька, Тульська, Орловська, Рязанська, Володимирська); 2) північні (Вологодська, Архангельська, В'ятська, Олонецька, Санкт-Петербурзька, Новгородська, Псковська); 3) волзькі (Ярославська, Костромська, Нижегородська, Казанська, Симбірська); 4) уральські (Пермська, Оренбурзька); 5) степові (Курська, Воронежська, Тамбовська, Пензенська, Саратовська, Астраханська); 6) особливі (землі Війська Донського та Чорноморського); 7) новоросійський край (Херсонська, Таврійська, Катеринославська і Бессарабія); 8) Малоросія (Харківська, Полтавська, Чернігівська, Київська, Волинська, Подільська); 9) північно-західні (Вітебська, Могилевська, Мінська, Віленська, Гродненська, Ковенська); 10) прибалтійські (Курляндська, Ліфляндська, Естляндська); 11) кавказькі (Тифліська, Шемаханська, Кутамакська, Дербентська, Ставропольська); 12) зауральські (Сибірська, Американські колонії) [15, с. 1-12].

При цьому можна погодитися із думкою Л. Горизонтова [16, с. 127-134] про те, що регіони Російської імперії мали великі відмінності й різну специфіку узгодженості як між центральною владою, так і між собою, а в сукупності утворювали між собою складну систему взаємодій ідентичностей. Південь України, таким чином, знаходився на порубіжжі європейських, національних та російських цінностей і впливів, а тому тут легше та швидше відбувався процес спочатку поєднання традиційного та новаторського, а згодом і витіснення традиційного прискореною модернізацією.

Визначався специфікою упродовж останньої чверті XVIII – першої чверті XIX ст. і механізм вирішення питань з управління Південною Україною на рівні вищих органів влади. Протягом останньої чверті XVIII ст. Південна Україна посідала важливе місце у здійсненні зовнішньополітичних завдань Російської імперії.

Але найголовніша проблема полягала в тому, що приєднані території не могли бути відразу адаптовані до адміністративно-правового, соціально-політичного та господарсько-економічного ладу Росії. Тому уряд вдався до утворення паралельно з губернською системою управління ще й генерал-губернаторської системи управління. Територія України була поділена на чотири генерал-губернаторства: Малоросійське, Новоросійське та Бессарабське, Київське, Миколаївське та Севастопольське. Як зазначає В. Шандра [17, с. 191-204], генерал-губернаторства стали управлінським механізмом імперського утвердження Російської держави в набутих землях.

У 1802 р. на чолі регіону стає Миколаївський (Херсонський) військовий губернатор. З 1805 р. його повноваження поєднувалися з посадою Одеського градоначальника. Але вже згодом для більш ефективного управління ці посади були роз'єднані. У 1821 р. місце Херсонського військового губернатора, який очолював Херсонську, Таврійську та Катеринославську губернії, було перейменовано на посаду Новоросійського та Бессарабського генерал-губернатора.

Характерна особливість Новоросійського та Бессарабського генерал-губернаторства полягала в тому, що генерал-губернаторів наділяли значною самостійністю в торговельно-господарській діяльності, що надавало можливість швидкими темпами освоїти присланний край. Географічне розташування Півдня України призводило те, що генерал-губернатори більше, ніж інші, переймалися дипломатичними та протиепідемічними заходами.

В. Шандра [17, с. 191-204], склала ієрархію генерал-губернаторств України за принципом ефективності роботи. На першому місці вона поставила діяльність Малоросійського генерал-губернаторства, на другому – Новоросійського та Бессарабського, на третьому – Київського.

На думку М. Кімітіакі [18, с. 456-457] адміністративно Південь України був для Російської імперії краєм за допомогою якого потрібно було збільшити обсяги сільськогосподарського та промислового виробництва, а, також, посилити її військову роль в Чорноморському регіоні. Діяльність уряду з освоєння та колонізації регіону він вважає підготовчим етапом для воєнно-політичного та соціально-економічного поглинення до статусу «внутрішніх губерній». Але сформувані прийнятний етнічний склад населення та русифікувати регіон виявилось для уряду досить складним завданням, і тому Південь України став самобутнім регіоном для держави.

Були ще думки Гіроакі Куромії [19, с. 38-51] у порівнянні освоєння Півдня України з американським диким заходом, але автор вважає, що не коректно порівнювати американських індіанців із козаками Війська запорозького та Кримськими татарами, а також новопоселенців на цих землях. Проблеми пов'язані із небезпекою для життя під час колонізації нових територій можна знайти і на прикладі освоєння Австралії, Нової Зеландії, Африки. Так, зовнішньо це виглядало небезпечно, авантюрно, але внутрішні складові чинники не були універсальними компонентами колонізаційних процесів і проходили цілком індивідуально.

Особливістю Півдня України було те, що міста губернії були підконтрольні різним адміністраціям. Так, у Херсонській губернії цивільному губернатору були підзвітні такі міста: Херсон, Берислав, Бобринець, Олександрія, Ананьїв, Тирасполь, Нові Дубоссари, Григоріополь, Овідіополь, Очаків. Підконтрольні Херсону як адміністративному центру губернії були такі міста: Єлисаветград, Вознесенськ, Ольвіополь, Новомиргород. Підзвітні головному управлінню чорноморського флоту: Миколаїв [20, с. 637-641]. У Катеринославській губернії цивільному губернатору були підконтрольні: Катеринослав, Олександрівськ, Бахмут, Верхньодніпровськ, Новомосковськ, Павлоград, Слов'яносербськ. Управлінню гірничого відомства був підзвітний Луганськ. Таганрозькому градоначальнику – міста Таганрог із селищами та хуторами, Маріуполь із селищами та Нахичевань [21, с. 166-188]. У Таврійській губернії цивільному губернатору були підзвітні Сімферополь, Мелітополь, Перекоп, Ялта (до 1914 р.), Феодосія (після 1829

р.), Бердянськ, Мелітополь, Євпаторія. Підконтрольні головному управлінню чорноморського флоту: Севастополь [22, с. 191-256].

Останнім елементом адміністративно-територіального поділу Південної України стало формування градоначальств, про які вперше згадувалося в указі 1802 р. у контексті надання Одесі та Феодосії особливих прав і привілеїв у розвитку торгівлі. З цією метою у міста призначалися спеціальні посадові особи – градоначальники. Теоретично він був керівником певного територіального округу (градоначальства), виділеного зі складу губернії у самостійну адміністративну одиницю. Градоначальства складали територію окремого міста з прилеглою до нього територією. Такими адміністративно-територіальними одиницями ставали міста внаслідок стратегічного адміністративного, військово-морського або географічного становища, а тому підлягали більш суворому контролю та поліцейському нагляду.

У період 1802 – 1917 рр. на території держави існувало 15 градоначальств, з яких 7 (тобто 46,7% всіх градоначальств Російської імперії) розташовувалися на Півдні України: Одеське (1803 – 1837, 1848 – 1854, 1856 – 1917 рр.) у періоди 1837 – 1848 та 1854 – 1856 рр. перейменовувалося у Військове губернаторство; Феодосійське (1804 – 1837 рр.) як самостійна адміністративна одиниця проіснувало до 1829 р., а до 1837 р. управління знаходилося в руках Таврійського губернатора, коли ще уряд сподівався, що Феодосія досягне значних успіхів у торгівлі; Керч-Єнікальське (1821 – 1917 рр.), яке з 1836 р. окремим градоначальником не управлялося, керівництво передано у 1856 р. Бессарабському військовому губернатору, як і в Феодосії. Відносно цих міст функції Бессарабського та Таврійського губернаторів були подібними до обов'язків градоначальників; Ізмаїльське (1830 – 1856 р.); Севастопольське (1873 – 1917 рр.), Миколаївське (1900 – 1917 рр.), Ялтинське (1914 – 1917 рр.) [23, с. 32-34]. Серед інших були виділені у градоначальства: Москва, Санкт-Петербург, Ростов, Таганрог, Дербент, Кяхта, Дальній, Баку.

Тобто, в абсолютно більшу частину градоначальств входили саме прикордонні міста, з метою їх особливого адміністративно-територіального підпорядкування. Що відповідає загальній тенденції перетворення зовнішніх територій на внутрішні губернії. Серед них абсолютна меншість власне російських градоначальств у внутрішніх районах імперії, а більшість знаходилася власне на не російських територіях, приєднаних до складу Росії різними шляхами. Градоначальство Дальній, наприклад, взяли в Китаю в оренду після опіумної війни, нібито власної території мало було. Москва та Санкт-Петербург відрізнялися від інших тим, що були виділені в окремі земські одиниці, а Севастопольське та Керч-Єнікальське входили до складу Феодосійського і Ялтинського повітових земств.

Отже, якщо подивитися на мапу Російської держави, то можна дійти висновку, що градоначальства створювалися в дуже проблемних, складних і багатонаціональних регіонах, а особливо – прикордонних, з метою утворення міцності державного правління в регіоні, а також профілактики та попередження міжнаціональних конфліктів, революційних рухів і сепаратистських тенденцій.

Їхня історична доля докладно розписана у дисертації В. Дмитрієва, в якій автор наголошує на тому, що функції градоначальників були досить широкими та суміщували між собою адміністративні й муніципальні. Вони контролювали поліцію, вирішували торговельні справи та повинні були сприяти більш швидкому вирішенню справ у міському самоврядуванні. З комерційних справ градоначальник підпорядковувався міністру комерції; з цивільних – міністру внутрішніх справ; з судових – генерал-прокурору. Тобто були підзвітними одночасно й адміністративній владі, і центральній.

Південна Україна відрізнялася від інших регіонів імперії рядом особливостей:

➤ основна маса міських поселень південноукраїнського регіону була зведена в другій половині XVIII – середині XIX століттях на старих українських, татарських і давньогрецьких поселень, військових укріплень і не знала традицій цивільного міського самоврядування на відміну від інших територій України. Населені пункти, які існували в

регіоні до інкорпорації в Російську імперію та були визнані «містами», але не справили особливого впливу на нові тенденції розвитку, тим більше що, більшість населення становили переселенці, які не апелювали до попереднього досвіду, а орієнтувалися на нові явища в громадському житті (відхід від традиційного образу поведінки до модерного);

➤ специфічним був розподіл адміністративних центрів регіону: в семи містах сформовані градоначальства з встановленням режиму порто-франко (загалом у державі існувало 15 градоначальств). Таким чином, майже половина їх розміщувалася на території Півдня України. У шести містах були створені резиденції цивільної, військово-морської адміністрації. В інших регіонах тільки в губернських містах розміщувалася адміністрація, тому на Півдні України бюрократично російська адміністрація переважала. Портових міст було дев'ять, що становило меншість міст регіону, але через них відбувалася жвава торгівля із західноєвропейськими країнами, через які поширювалися і стандарти «нового» модерного життя;

➤ міста мали різну специфіку узгодженості з різними адміністративними установами. Оскільки міста мали ще й військове значення і були прикордонними та приморськими, тому в їхньому управлінні суттєву роль відігравали військові, поліцейські чиновники, що призводило до постійних конфліктів з цивільною владою в регіоні;

➤ в діяльності міського самоврядування були більш високі показники незалежності роботи від урядової адміністрації, що можна розглядати як прояви міської фронди, що в середині XIX і на початку XX ст. призвело до вимог реформування самоврядування на правах широкої автономії. Тому можна вважати, що прояви міського патріотизму були значнішими ніж в інших регіонах. Для організації роботи громадських інститутів Півдня України уряд прийняв більше регіонально-індивідуальних законопроектів ніж для інших регіонів;

➤ населення південноукраїнських губерній було дуже строкатим за національним та релігійним складом, в середовищі якого панували думки змін на краще на основі толерантності (звільнитись від кріпосної залежності, мати власні земельні ділянки, займатись підприємництвом, торгівлею, позбутися від податків та інше);

➤ з ідеями «нового життя» пов'язувалися і перспективи російської держави. Інкорпорація до складу імперії Півдня України породила плани оновлення держави від відсталості та занедбаності у бік цивілізованості: будівництво нових портів, через які можна вести власну незалежну торгівлю, освоєння нових сільськогосподарських територій, створення нової системи адміністративно-територіального устрою, поширення нової системи самоврядування на принципах децентралізації та незалежності міських фінансів від державних, розроблення нового погляду на значення дворянства та інше.

Література

1. Черемісін О.В. Особливості організації адміністративного та муніципального управління Південною Україною в кінці XVIII – початку XX століть // Інтелігенція і влада. – Одеса: Вид-во «Астропринт», 2012. – Вип. 24. – С. 72 – 85.

2. Кабузан В. М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII - первой половине XIX века (1719-1858). – Москва: Наука, 1976. – С. 65.

3. Рябінін Є.В. Регіональна ідентичність як каталізатор сепаратистських рухів / Є.В. Рябінін // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: Збірник матеріалів Другої Інтернет-конференції (16 березня 2012 року). – Маріуполь, 2012. – С. 228 – 331.

4. Исторический очерк Одессы с 1794 по 1803 гг. / Сост. Орлов А. – Одесса: Тип. А. Шульце, 1885. – С. 8 – 10

5. Памятная книжка для Екатеринославской губернии на 1860 г. – Екатеринослав: Тип. екатеринославского губернского правления, 1859. – 214 с.; Памятная книжка Таврической губернии на 1867 г. / Под ред. К. В. Ханацкого. – Симферополь: Тип. таврического губернского правления, 1867. – 657 с.

6. Андриевский Ф. Н. Статистический справочник Таврической губернии / Под ред. М. Е. Бененсона. – Симферополь: Тип. таврического губернского земства, 1915. – Вып. 1. – С. 52 – 86.

7. Список населенных мест Херсонской губернии. Статистические данные о каждом поселении. – Херсон: Типография губернского правления, 1896. – 288 с.
8. Памятная книжка и адрес-календарь для Екатеринославской губернии на 1901 г. / Под ред. Я. Г. Голобова. – Екатеринослав: Тип. екатеринославского губернского правления, 1900. – С. 173 – 213.
9. Памятная книжка Таврической губернии на 1889 г. / Под ред. К. А. Вернера. – Симферополь: Тип. «Крым», 1888. – С. 5 – 76.
10. ДАХО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 5-15.
11. Наше городское самоуправление // Юг. - № 921. – С. 3.
12. ДАМО. – Ф. 222. – оп. 1. – Спр. 1731. Протоколы и журналы заседаний думы за 1905 год. – Арк. 95
13. Материалы для составления предположений об улучшении общественного управления в городах: В 2-х т. – СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1863. – Т. II. – 680 с.
14. Зеленый П.А. Городская юстиция накануне реформы. – Одесса: Тип. «Пчелки». – С. 9.
15. Городские поселения в Российской империи. – СПб.: Тип. Товарищества «Общественная польза». – Т. 1. – 1860. – С. 1-12.
16. Горизонтов Л. Империя в регионе, регион в империи. Империя регионов // Регіональна історія. – Вип. 1. – С. 127-134.
17. Шандра В. «Губернии на особых правах и привелегиях состоящие...» як політичний проект // Регіональна історія: збірник наукових статей. – 2009. – № 3. – С. 191-204.
18. М. Кимитиаки. Генерал-губернаторства в Российской империи: от этнического к пространственному подходу // *Ab imperio*. – Казань, 2004. – С. 456 – 457.
19. Коржов Г. Регіональна ідентичність Донбасу: генезис і тенденції розвитку в умовах спільної трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. К.: Інститут соціології НАНУ. – 2006. – №4. – С. 38-51.
20. Шмидт А. Материалы для географии и статистики Российской империи. Херсонская губерния. – Спб.:Тип. Калиновского, 1863. – Ч. 2. – С. 637 – 641.
21. Военно-статистическое обозрение Екатеринославской губернии. – Спб.: Тип. Генерального штаба, 1850. – Т.ХІ. – Ч. 4. – С. 166 – 188.
22. Военно-статистическое обозрение Таврической губернии. – Спб.: Тип. Генерального штаба, 1849. – Т.ХІ. – Ч. 1. – С. 191 – 256.
23. Дмитрієв В. Градоначальства Півдня України в ХІХ – ХХ ст. Дисс. канд. дис. – 07.00.01 – іст. Укр. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 32 – 34.